

ใครคือคนเชียงของ?: ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ ชายแดน และการพัฒนา

(Who are Khon Chiang Khong? : in Historical, Border and Development Perspectives)

วสันต์ สรรพสุข¹

wasan_sapphasuk@cmu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนิยามวาทกรรม “คนเชียงของ” ผ่านมิติทางประวัติศาสตร์ ชายแดน และการพัฒนา ภายใต้คำถาม “ใครคือคนเชียงของ” วิเคราะห์โดยใช้แนวคิดแนวคิดภูมิภควิทยาของ ธงชัย วินิจกุล และแนวคิด “พื้นที่ทางสังคม (Thirdspace--Social Space)” ที่ Lefebvre พัฒนาขึ้น พบว่า 1) ในช่วงสมัยก่อนรัฐชาติสมัยใหม่ยังไม่มีนิยามความเป็น “คนเชียงของ” หากแต่ปรากฏความเป็นคน ยวน คนลื้อ คนขมุ หรือคนชาติพันธุ์อื่น ที่เข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจของ “เจ้าเมืองเชียงของ” 2) เมื่อเกิดรัฐ ชาติสมัยใหม่ผ่านการสร้างเส้นเขตแดนลงบนพรมแดนของความเป็นชาติพันธุ์ และการทำให้เชียงของ กลายเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองของสยามได้ก่อให้เกิดความเป็น “คนเชียงของ” ผ่านมิติของความเป็น พลเมืองที่มีบัตรประจำตัวประชาชน แต่ขณะเดียวกันได้เบียดขับและกดทับคนชาติพันธุ์อื่นที่ให้กลายเป็น คนอื่น แต่หากพิจารณาในมิติความสัมพันธ์ในพื้นที่เศรษฐกิจและชาติพันธุ์สัมพันธ์แล้ว คนเหล่านี้ล้วน แล้วแต่เป็น “คนเชียงของ” เพราะคนเหล่านี้ล้วนต่างก็ได้สร้างผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมให้แก่รัฐ และพวกเขาเหล่านี้ได้ดำรงชีวิตในพื้นที่เชียงของก่อนการเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่อันเป็น ชุมชนจินตนาการสร้างขึ้นภายหลังอันเป็นภูมิภควิทยาถูกสร้างขึ้นด้วยความรู้และเทคโนโลยีแผนที่สมัยใหม่ นั้นเอง และ 3) ภายใต้กระแสการพัฒนาของโลกาภิวัตน์ “คนเชียงของ” กลายเป็นวาทกรรมที่ถูกใช้เป็น เครื่องมือในการต่อรองกับการพัฒนาที่กำหนดโดยรัฐส่วนกลางและทุน ใช้แสดงให้เห็นตัวตนคนท้องถิ่นที่ บ่งบอกตำแหน่งแห่งที่ สร้างความหมายใหม่ที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลาง

คำสำคัญ : เชียงของ, คนเชียงของ, พื้นที่ชายแดน, การพัฒนา, ชาติพันธุ์สัมพันธ์

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทความนี้ได้รับทุนสนับสนุนบางส่วนจากศูนย์พัฒนาและนโยบายการศึกษา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นำเสนอในการประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ ๑ “พลวัตและความหลากหลายของมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์” วันที่ 23 กรกฎาคม 2559 ณ โรงแรมบุญรัตน์ทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

Abstract

This article aims to study discourse addressing of “Khon Chiang Khong” by means of historical perspective, border and development with the question “Who are Khon Chiang Khong?” The idea of “Geo-body” of Thongchai Winitkool and the idea of Third Space (Social Space) which was developed by Lefebvre were used to analyze this article. It was found that 1) before the era of modern state, there is no exact description of “Khon Chiang Khong”. On the other hand, there is the appearance of Yuan people, Lue people, Khmu people and ethnic group who were ruled by “Chiang Khong ruler” 2) the existence of modern state which happened by applying border line of ethnicity and the becoming a part of Siam government of Chiang Khong have made “Khon Chiang Khong” were citizenship holding identity card. At the same time, this changing had pushed and blocked other ethnic groups became otherness. By the way, in relationship perspective of economic space and ethnicity, they are all “Khon Chiang Khong” because they all have produced benefit in economic, society and culture for the nation. They have lived their life in Chiang Khong before the existence of modern state, imagined community which created by knowledge and modern technology of mapping. 3) under the wave of globalization, “Khon Chiang Khong” is the discourse which is used as a tool to negotiate with the development assigned by centered government and capitalism to show the identity of local people, indicate location and create new understanding which reflects power relation between locality and center.

Key words: Chiang Khong, Khon Chiang Khong, Border Space, Development, Ethnicity

1. บทนำ

“คนเชียงของ” เริ่มถูกใช้ในงานวิชาการและสื่อสารมวลชน ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา นับตั้งแต่การเป็นส่วนหนึ่งของโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (GMS) และถูกใช้เรียกผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้เพิ่มมากขึ้นหลังกระแสการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนเชียงของ ทำให้นักสื่อสารมวลชน นักวิชาการ นักศึกษาและองค์กรพัฒนาเอกชน สนใจเข้ามาศึกษาในพื้นที่และขนานเรียกผู้คนในพื้นที่ว่า “คนเชียงของ” ดังเช่น งานวิจัย เชียงของ เวียงแก่น : พัฒนาการของสังคมชายขอบ จากอดีตสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองใน อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ของนิวัฒน์ ร้อยแก้วและคณะ ได้กล่าวในวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อศึกษาความเป็นมา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของกลุ่มคนในท้องถิ่นที่มีสำนึกว่าตนเองเป็น “คนเชียงของ” (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) งานของศศิการ คำก่า นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ได้กล่าวถึงคนเชียงของในงานเชียงของในความหมายใหม่ : กระบวนการสลายเส้นแบ่งและสร้างเส้นแบ่งของคนเชียงของท่ามกลางการพัฒนาในระดับภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (ศศิการ คำก่า, 2557) และพื้นที่สื่อสารมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ได้เขียนหัวข้อข่าว “คนเชียงของพร้อมรับเขตเศรษฐกิจพิเศษ” (เดลินิวส์, 31 ตุลาคม 2557) แสดงให้เห็นว่าเชียงของได้รับความสนใจจากคนหลายๆ กลุ่มที่สนใจศึกษาพื้นที่เชียงของในบริบทต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของจามะรี เชียงทอง กล่าวว่า เชียงของเพิ่งจะมาเป็นที่รู้จักกันมากขึ้นจากสาเหตุ 2 ประการ คือ ประการแรก เมื่อเริ่มมีแนวคิดที่จะเริ่มสร้างถนนหมายเลข 3 จากชายแดนจีนที่เมืองหล้า ข้ามมาที่บ่อเต็น และเข้ามายังเมืองห้วยทราย ประเทศส.ป.ป.ลาว มีการเจรจาการสร้างสะพานระหว่างรัฐบาลไทยและลาว และกำหนดจะลงมือสร้างสะพานในปี 2551 ทำให้ชื่อ เชียงของเริ่มปรากฏในหนังสือพิมพ์หน้าเศรษฐกิจ และ ประการที่สอง ประเด็นเรื่องการอนุรักษ์ปลากบึก (จามะรี เชียงทอง, 2551) บริเวณท่าหาดไคร้ หน้าวัดหาดไคร้

ภายใต้วาทกรรม “คนเชียงของ” ซึ่งได้ถูกสร้างขึ้นในพื้นที่ชายแดนที่มีความหลากหลายแตกต่าง ภายใต้แนวความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ซึ่งประดิษฐ์สร้างจากคนในและคนนอกพื้นที่ด้วยเหตุผลแตกต่างกันไป ผู้เขียนจึงสนใจจะศึกษาและอธิบายความหมายภายใต้คำถาม คนเชียงของคือใคร? และใครบ้างคือคนเชียงของ? ในบริบททางประวัติศาสตร์และบริบทการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการลงพื้นที่ภาคสนาม

ในบทความนี้ผู้เขียนวิเคราะห์ความเป็น “คนเชียงของ” โดยอาศัยแนวคิดภูมิภายาของธงชัย วินิจกุล อธิบายว่า ชาติถูกสร้างขึ้นในวัฒนธรรมด้วยความรู้และเทคโนโลยี (ธงชัย วินิจกุล, 2556) มิใช่เป็น

เพียงเรื่องของพื้นที่หรือดินแดน แต่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของความเป็นชาติ เป็นที่มาของความภาคภูมิใจ ความจงรักภักดี ความรัก พลังกล้าใจ อคติ ความเกลียด เหตุผล ความไร้เหตุผล (ธงชัย วินิจกุล, 2556)

และแนวคิด Thirdspace ที่ Lefebvre พัฒนาขึ้น โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ประเภท คือ ก) พื้นที่ทางกายภาพ (Firstspace--Physical Space) ข) พื้นที่ทางความคิด (Secondspace--Mental Space) และพื้นที่ทางสังคม (Thirdspace--Social Space) โดย Lefebvre อธิบายว่า Thirdspace เป็นส่วนที่เกิดมาจากปฏิสัมพันธ์ของพื้นที่ 2 ประการ นั่นคือ พื้นที่ทางความคิด เป็นสิ่งที่เกิดจากการตีความ หรือให้ความหมายพื้นที่ทางกายภาพที่เรามองเห็น นำไปสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมที่มีทั้งส่วนที่เป็นความจริงและเพียงจินตนาการอันสลับซับซ้อน มีการช่วงชิง ชัดแย้ง และการแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา (Lefebvre, 1911 อ้างในชยันต์ วรรณะภุติ, 2549)

ฉะนั้นในบทความนี้จึงแบ่งการทำความเข้าใจ “คนเชียงใหม่” ท่ามกลางมิติทางประวัติศาสตร์ ชายแดน และการพัฒนา เป็น 3 ตอน 1) **“คนเชียงใหม่” ในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ก่อนรัฐชาติสมัยใหม่** เป็นการทำความเข้าใจในบริบททางประวัติศาสตร์จนกระทั่งมีการกำหนดเขตรัฐชาติ และกำหนดให้เชียงใหม่เป็นอำเภอหนึ่งของรัฐสยาม 2) **เมืองชายแดน การค้าและชาติพันธุ์สัมพันธ์กับการปรากฏตัวของ “คนเชียงใหม่”** เป็นการทำความเข้าใจความเป็นคนเชียงใหม่หลังจากการถูกทำให้เป็นชายแดน เมืองชายขอบ บนความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ และการทำให้เป็นพลเมืองผ่านบัตรประจำตัวประชาชน จนกระทั่งสิ้นสุดช่วงสงครามเย็น และ 3) **การสร้างอัตลักษณ์ “คนเชียงใหม่” กับการช่วงชิงพื้นที่การพัฒนา** เป็นการทำความเข้าใจหลังจากการรวมกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (GMS) และกระแสการพัฒนาที่ถาโถมเข้ามายังพื้นที่เชียงใหม่ อันส่งผลให้เกิดการรื้อฟื้นและช่วงชิงอัตลักษณ์ของความเป็นคนเชียงใหม่ผ่านพื้นที่ทางสังคม ทั้งจากองค์กรภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชนชาติพันธุ์ และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างวาทกรรมความเป็น **“คนเชียงใหม่”** ในพื้นที่ที่มีความซับซ้อนและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

2. “คนเชียงใหม่” ในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ก่อนรัฐชาติสมัยใหม่

ก่อนการเกิดขึ้นของรัฐชาติสมัยใหม่ภายใต้แนวเขตแดนที่กำหนดขึ้นโดยแผนที่นั้น อาณาเขตของรัฐต่างๆ มีลักษณะเป็นแสงเทียนของอำนาจ ดังงานศึกษาของธงชัย วินิจกุล ได้อธิบายว่าเขตชายแดนของแต่ละเมืองขึ้นอยู่กับว่าแต่ละเมืองสามารถดูแลพื้นที่โดยรอบของตนได้ไกลแค่ไหน (ธงชัย วินิจกุล ,2556) โดยความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจต่างๆ ในชุมชนการเมืองก่อนสมัยใหม่มีลักษณะเป็นลำดับชั้น กล่าวคือ

เจ้ารายที่มีอำนาจเหนือเจ้าเมืองท้องถิ่นอื่นหรือพ่อเมืองเล็กๆ ซึ่งมักอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงรอบๆ ก็สยบยอม สวามิภักดิ์ต่อเจ้านครอีกรายที่เหนือกว่า (ธงชัย วินิจกุล ,2556)

เชียงของเองก็เป็นเมืองท่าทางการค้าเล็กๆ ถือกำเนิดขึ้นริมฝั่งแม่น้ำโขงในสมัยลพจักราช² ประมาณ พ.ศ 1182 ชื่อว่า “ป่าร้อยเต่า/เมืองร้อยเต่า” และต่อมาเรียกว่าเมืองเชียงของ ซึ่งหมายถึงเมืองที่ ริมแม่น้ำของ³ (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552) ซึ่งสอดคล้องกับตำนานเมืองพะเยาก็กล่าวถึงเชียงของในชื่อ “เมืองขรรษา” (วราวุธ ศรีโสภาค, 2538) เชียงของอยู่ภายใต้อำนาจระหว่างพม่า ล้านนา และหลวงพระบาง อาณาจักรใดมีอำนาจมากก็สามารถแผ่อิทธิพลเข้ามาเชียงของผ่านเชียงแสนได้ ดังในยุคเริ่มต้นเชียงแสน ได้ส่งให้เจ้าคำเรือง เชื้อสายของพระเจ้าลพจักราช แห่งเมืองหิรัญนครเงินยาง มาปกครองเชียงของ (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552) และต่อมาเมื่อล้านนาตกเป็นของพม่า พม่าก็ได้ส่งขุนนางจากราชสำนักพม่ามา ปกครอง (สร้อยดี อ่องสกุล, 2544) คนในพื้นที่ ซึ่งครั้งนี้เป็นผลให้เจ้าอริยะ ผู้ครองเชียงของในตอนนั้น ยก ครอบครัวและไพร่พลซึ่งประกอบด้วย คนยวน คนลื้อ และ คนขมุ หนีจากเชียงของไปเมืองน่านไปอยู่ที่บ้าน เวียงเหนือ (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547)

ต่อมาเมื่ออำนาจของพม่าได้หมดไปจากเชียงของ สยามได้เข้ามามีอำนาจเหนือเชียงของผ่านเมือง น่าน เนื่องจากอำนาจเชียงแสนของเชียงใหม่ลดลง ดังนั้นในปี พ.ศ. 2305 เจ้าเมืองน่านได้แต่งตั้ง เจ้ารามะเสน บุตรเจ้าอริยะยกเอาพลเมืองเชียงของที่หนีไปอยู่เมืองน่านกลับมาตั้งเมืองเชียงของอีกครั้ง โดยตั้งเมืองครั้งแรกที่เมืองดิน ซึ่งอยู่บริเวณเหนือบ้านแจมป่อง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเวียงแก่น) (เจ้าหนานบุษรศ, 2448 อังโน โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2548) โดยพาคนยวน คนลื้อ และคนขมุ ติดตามมา ด้วย หลังจากนั้นได้ส่งพญาคงพาคนไปตั้งเมืองชั่วคราวขึ้นทิศใต้ของเมืองเชียงของเดิม(บ้านหาดไคร้และ บ้านสบสมในปัจจุบัน) โดยตั้งชื่อว่าบ้านเวียงใหม่ เสร็จสิ้นใน พ.ศ. 2310 และบางส่วนก็ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ทางทิศใต้ของเมืองเชียงของ บริเวณบ้านสถาน บ้านหลวง บ้านครั่ง และบุญเรือง (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) แสดงให้เห็นว่าเมืองเชียงของถูกรื้อถอนอีกครั้งโดยผู้นำที่เป็นคนยวน โดยความช่วยเหลือระหว่างคนลื้อและ คนขมุที่ติดตามมา จึงเกิดการแลกเปลี่ยน ผสานวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างคนยวน คนลื้อ และคนขมุ ผ่านการแต่งงานระหว่างคนลื้อ คนขมุ กับคนยวน และอยู่ร่วมกันภายในชุมชนจนแยกไม่ออกว่าเป็น คนยวน คนลื้อ หรือคนขมุ ดังเกิดกับคนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่เมืองดิน ซึ่งคล้ายกับชุมชนบ้าน

² ลพจักราชหรือปู่เจ้าลาวจก เป็นประมุขของไทยแคว้นจกที่ลงมาตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ผู้สร้างเมืองนครเงินยาง ตามพงศาวดารโยนกและ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

³ เป็นชื่อเรียกแม่น้ำโขง ของชาวเมือง เรียกว่า น้ำแม่ของ หรือแม่น้ำของ

ทุ่งอ่าง ซึ่งอพยพมาจากบริเวณบ้านด่าน ประเทศ สปป.ลาว ในปี 2446 ซึ่งมีกลุ่มคนลาว คนยวน คนขมุ และคนลื้อ อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน ซึ่งส่งผลเกิดการผสมผสานระหว่างให้วิถีชีวิต วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาพูด ส่งผลให้คนบ้านทุ่งอ่างมีภาษาพูดที่แตกต่างจากในยวนในพื้นที่เชียงของโดยทั่วไป (พรหม จัทรส, 2559) ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษา ของชยันต์ วรรณะภุติ พบว่า กรณีของเชียงใหม่ในอดีตมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นชุมชน กระจายตามลแวกต่างๆ ของเชียงใหม่ เช่น วัวลาย ลอยเคราะห์ ประตู่เชียงใหม่ ประตู่ช้างเผือก สันป่าข่อย แต่ที่ชาติพันธุ์เหล่านี้เมื่อเวลาผ่านไปก็กลายเป็น “คนเมือง” ที่มีลักษณะร่วมกันทางภาษา มีวัฒนธรรมจารีตประเพณีแบบคนเมืองร่วมกัน (ชยันต์ วรรณะภุติ, 2549)

หลังจากนั้นในพื้นที่เชียงของก็มีอพยพของคนยวนมาจากเมืองแพร่มาตั้งถิ่นฐานบริเวณวัดหลวง ต่อมา ในปี พ.ศ. 2461 ก็ได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านเมืองกาญจน์ และหลังจากนั้นก็มีการอพยพของคนยวนจากเมืองน่านและแพร่มาอย่างต่อเนื่องกระจายไปบริเวณบ้านห้วยซ้อ บ้านแก่น บ้านเกียง (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) คนลื้ออพยพมาจากเมืองน่าน มาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านปอกลาง บ้านไละ บ้านดอน บ้านบางหัด (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอเวียงแก่น) ปี พ.ศ. 2429 คนลื้อเมืองสิงห์ ในเขตสิบสอง-ปันนา อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านหาดไคร้ ต่อมาย้ายมาอยู่บ้านใหม่ทุ่งหมด และตอนหลังได้แยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 บ้านห้วยเม็ง กลุ่มที่ 2 ย้ายกลับไปประเทศลาว และกลุ่ม ที่ 3 บ้านท่าข้าม (ต่อมากลุ่มนี้อพยพมาอยู่บริเวณบ้านศรีดอนชัยจนถึงปัจจุบัน) (โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2548) นอกจากนี้แล้วยังมีคนลื้ออีกกลุ่มหนึ่งมาจากเมืองอู เขตสิบสองปันนา อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านศรีลานนา (พัววากุด) และบ้านท่าข้าม (เวียงแก่น) (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547)

นอกจากนี้แล้วด้วยความที่เชียงของตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าของน่านและหลวงพระบาง ทำให้มีการกวาดจากยูนนานในจีนที่ผ่านเข้ามายังหลวงน้ำทา เวียงภูคา และข้ามน้ำโขงที่เชียงของ (โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2548) ส่งผลให้เชียงของกลายเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่สำคัญ ชาวเขาทั้งสองฝั่งของแม่น้ำโขงลงมาซื้อขายแลกเปลี่ยน ข้าว ของป่า ตะกร้า และเครื่องเงิน กับสินค้าที่มาจากเชียงใหม่ เช่น เครื่องเหล็ก เสื้อผ้า เครื่องดินเผา และสินค้าฝั่ ที่นำเข้ามาจากยุโรป (Walker, 1999 อ้างใน จามะรี เชียงทอง, 2551) และยังเป็นท่าเรือที่สำคัญของแม่น้ำโขงตอนบนที่เชื่อมโยงการค้าระหว่างเชียงใหม่ น่าน และหลวงพระบางอีกด้วย

เชียงของก่อนการเกิดรัฐชาติสมัยใหม่จึงประกอบไปด้วยคนหลากหลายกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งเข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจของเจ้าเมืองเชียงของของเมืองน่าน การเคลื่อนย้ายและปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

กลุ่มคนเกิดขึ้นอย่างเสรีในอาณาบริเวณแสงเทียนของรัฐ และเกิดขึ้นระหว่างรัฐผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน ซึ่งการค้าขายระหว่างชนชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้คนใน ด้านต่างๆ เกิดการแลกเปลี่ยนสิ่งของ การแต่งงานระหว่างพ่อค้ากับคนในท้องถิ่น เป็นต้น (นิติ ภาวครพันธุ์, 2558) เพื่อให้เชื่อมต่อการค้า การเมือง หรือแม้แต่สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ซึ่งสอดคล้องกับ Leach พบว่า ในบรรดาสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีการเคลื่อนไหวหรือก้าวข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างความเป็น ชาวฉานกับชาวคะฉิ่น Leach สืบค้นดูความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่มในช่วงประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาพบว่ามี การแต่งงานข้ามไปมา โดยเฉพาะในกรณีของผู้ชายคะฉิ่น หากเขาต้องการมีสถานภาพทางสังคมหรือ อำนาจทางการเมืองที่ดีขึ้นก็แต่งงานกับผู้หญิงฉานแล้วย้ายเข้าไปเป็นชายในบ้านของฝ่ายหญิง โดยเฉพาะ ในครอบครัวของชนชั้นสูงแล้วในที่สุดก็กลายมาเป็นผู้ที่มีสถานภาพและตำแหน่งในในสังคมฉาน แต่เมื่อใด ก็ตามที่เขาเห็นว่าความเป็นตัวตนของคะฉิ่นจะเป็นประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่าเขาก็กลับมานับญาติกับ พี่น้องในสายตระกูลของตัวเองที่เป็นคะฉิ่น (Leach, 1954 อ้างใน ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2557)

ฉะนั้นแล้วในช่วงก่อนการเกิดรัฐชาติสมัยใหม่และการปฏิรูปการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ของสยามนั้น จึงไม่ปรากฏวาทกรรม “คนเชียงของ” หากแต่ปรากฏความเป็นคนยวน คนลื้อ คนขมุ หรือ คนชาติพันธุ์อื่น ที่เข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจของ “เจ้าเมืองเชียงของ” เท่านั้น

3. เมืองชายแดน การค้าและชาติพันธุ์สัมพันธ์กับการปรากฏตัวของ “คนเชียงของ”

ความเป็นชายแดนของเชียงของเกิดขึ้นเมื่อมีการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ (แบบตะวันตก) ผ่าน การกำหนดแผนที่ของสยามที่มีขอบเขตชัดเจนหลังเกิดวิกฤติการณ์ ร.ศ. 112 เป็นการเกิด ภูมิภาคยาเริ่มแรก ของสยามทั้งในความเป็นจริงและเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งเกิดจากมหาอำนาจตะวันตกเข้ามาช่วยสร้างเสริม เติบโตและก่อรูปก่อร่างให้ (ธงชัย วินิจกุล, 2556) ส่งผลให้เชียงของมีสถานะเป็นเขตแดนระหว่างรัฐสยาม กับรัฐฝรั่งเศส (โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2548) เหตุการณ์ดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นชายแดนและ ชายขอบของรัฐสยามตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และเป็นผลให้เกิดการพัฒนาารูปแบบการบริหารแบบมณฑลใหม่ บนพื้นฐานของอาณาเขต (Thongchai, 1994 อ้างใน ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2555) ซึ่งเชียงของอยู่ในแขวงน้ำอิง ในพ.ศ. 2442 และอีกหนึ่งปีหลังจากนั้นข้าหลวงพิเศษประจำเมืองน่านได้จัดระเบียบแขวงใหม่ ส่งผลให้ เชียงของอยู่ในบริเวณน่านเหนือ ขึ้นตรงต่อแขวงเชียงคำ (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) ต่อมา พ.ศ. 2445 ได้ยก กิ่งแขวงเชียงของ ให้ขึ้นตรงกับจังหวัดเชียงราย และหลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2457 จึงได้ยกฐานะกิ่งแขวง เชียงของเป็น “อำเภอ” (ปรับปรุงจากเอกสารล้านนา หน้า 312 อ้างในพิพิพัฒน์ ธนากิจ, 2552) โดย

เจ้าเมืองคนสุดท้ายคือพระยาจิตวงศ์วรยศรั้งขึ้น ได้รับการยกฐานะเป็นนายอำเภอเชียงของขึ้นกับจังหวัดเชียงราย (เกรียงศักดิ์ ร่องเดช, 2551)

เชียงของนับตั้งแต่การได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอและเป็นส่วนหนึ่งในแผนที่สยาม และกำหนดให้แม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งเขตแดน แบ่งความเป็น “เรา” และ “เขา” ภายใต้ความเป็นชาติที่จินตนาการขึ้นมา การเคลื่อนย้ายผู้คนและสิ่งของไม่ได้เป็นไปอย่างเสรีภายใต้ขอบเขตพรมแดนรัฐ แต่ภายใต้พรมแดนทางวัฒนธรรมการข้ามฝั่งไปมาของผู้คนในเชียงของและห้วยทราย ก็ยังถือเป็นวิถีปกติในลักษณะของเครือญาติ (โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2548) แม้จะมีแนวเขตแดนความเป็นรัฐชาติที่ชัดเจนแต่ก็ยังปรากฏกลุ่มคนที่หนีภัยสงครามเข้ามายังฝั่งเชียงของ เช่น ในปี พ.ศ. 2483 ได้เกิดสงครามทางการเมืองภายในประเทศลาว ก็ส่งผลให้มีการอพยพเข้ามาอยู่ที่บ้านห้วยลึก ปากอิง เมื่อสงครามสงบชาวบ้านส่วนหนึ่งก็อพยพกลับประเทศลาว (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) และคนเข้า คนม้งหนีการเกณฑ์ทหารของเจ้าอาณานิคมเข้ามาอยู่ในเชียงของ ตั้งบ้านเรือนบริเวณดอยหลวง และตอนหลังบางส่วนก็ย้ายมาอยู่ที่บ้านทุ่งน่าน้อย และบ้านทุ่งพัฒนา (วีระศักดิ์ แซ่เห่อ, 2559 ; นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) ฉะนั้นก่อนจะสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 อาณาบริเวณชายแดนเชียงของมีการอพยพโยกย้ายบ้านเรือนระหว่างสองฝั่งโขงเป็นปรากฏการณ์ปกติที่ชาวบ้านในแถบนี้ปฏิบัติมาเป็นเวลาช้านาน (โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2548) จนกระทั่งในช่วงกลางทศวรรษ 2510 ความตึงเครียดของสงครามคอมมิวนิสต์เริ่มมีความชัดเจนมากขึ้นในพื้นที่ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2518 ทหารฝ่ายซ้ายของลาวสามารถตีเมืองห้วยทรายได้แล้ว ได้สั่งปิดพรมแดนระหว่างไทย-ลาวตลอดแนว (โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2548 ; นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) ทำให้ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2518-2532 เกิดการควบคุมที่เข้มข้มขึ้นมากขึ้น ตลอดจนความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ส่งผลให้รัฐชาติทั้ง ฟากฝั่งลาวและไทย สามารถสถาปนาพรมแดนของความเป็นรัฐชาติลงบนพรมแดนของความเป็นชาติพันธุ์ได้ในระดับหนึ่ง (ยศ สันตสมบัติ, 2548)

การสถาปนาความเป็นรัฐชาติลงในพรมแดนของความเป็นชาติพันธุ์นั้นทำให้สำนักความเป็นคนเชียงของเริ่มเกิดขึ้นจากการเริ่มใช้การออกหนังสือประจำตัวให้แก่ประชาชนของแต่ละฝ่าย⁴ ในปี พ.ศ. 2447 และการมีบัตรประจำตัวประชาชนนับได้ว่าเป็นการผนวกคนเชียงของในระดับเข้าสู่การจัดการของอำนาจรัฐ ซึ่งทำให้ทั้งสองฝั่งเริ่มถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของแต่ละประเทศ (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) โดยเริ่มจากประชาชนในพื้นที่ราบ และอยู่ใกล้ศูนย์กลางเมืองเชียงของ ในขณะที่คนบนพื้นที่สูง ที่ห่างไกลจาก

⁴ ฝ่ายคนสยาม ที่เชียงของและฝ่ายคนลาวของฝรั่งเศส ที่ห้วยทราย

เมืองเชียงของและการติดต่อยังไม่สะดวกส่งผลให้กลายเป็นคนไร้รัฐ(นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) แสดงให้เห็นว่าความเป็นพลเมืองของรัฐชาตินั้นจะต้องมีบัตรประจำตัวประชาชนเพื่อแสดงความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในจินตนาการแห่งนี้ด้วย

ในทางกลับกันในพื้นที่ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ยังเกิดการแลกเปลี่ยนทั้งสินค้าและบริการระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในเชียงของผ่านพื้นที่ตลาดและมิติความสัมพันธ์อื่นๆ ระหว่างชาติพันธุ์ เช่น คนลื้อ และคนยวน ส่วนใหญ่ทำนา ก็จะนำเอาผลผลิตไปแลกเปลี่ยนกับคนม้ง คนลาหู่ (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) ผ่านพื้นที่ตลาดกลางเมืองเชียงของ ซึ่งสอดคล้องกับงานของศศิภา คำกำขื่น พบว่า ย่านตลาดที่อยู่หน้าเทศบาลเวียงไค้กับสะพานถือเป็นตลาดเช้าที่ส่วนใหญ่แล้วพ่อค้าแม่ค้าจากหลายหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าแม่ค้าคนพื้นเมืองกลายเป็น “คนกลาง” ส่งทอดสินค้าให้กับแม่ค้ารายย่อยจากหมู่บ้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคนไทลื้อ คนขมุ และคนม้งซึ่งมักจะจับจ่ายซื้อสินค้าจำพวกผักสด อาหารสุก เพื่อนำกลับไปขายในหมู่บ้านตน และในงานของโสภิตา วีรกุลเทวัญ พบว่า พื้นที่สวนส้มของคนลื้อเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจในแถบชายแดนเชียงของจ้าง คนขมุบ้านห้วยกอกซึ่งอยู่ติดกับบ้านลื้อห้วยเม็ง มาเป็นแรงงานในการทำสวนส้ม (โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2548) ซึ่งเป็นใช้อัตลักษณ์ของความเป็นแรงงานขมุที่ “อดทน ซื่อสัตย์ และขยัน” มาเป็นเครื่องมือหรือกลไกเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์บนความสัมพันธ์ที่มีกับคนอื่นในสังคมใหญ่ ความสัมพันธ์เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทและสถานภาพทางสังคมของชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มี ความสัมพันธ์ในพื้นที่ทางสังคมร่วมกันโดยไม่ยึดติดกับความเป็นพลเมืองภายใต้ชุมชนจินตนาการและบัตรประจำตัวประชาชน

ฉะนั้นหากพิจารณาตามลักษณะของรัฐชาติสมัยใหม่ผ่านการสร้างเส้นเขตแดนลงบนพรมแดนของความเป็นชาติพันธุ์ และการทำให้เชียงของกลายเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองของสยามได้ก่อให้เกิดความเป็นคนเชียงของผ่านมิติของความเป็นพลเมืองที่มีบัตรประจำตัวประชาชน แต่ขณะเดียวกันได้เปียดขับและกดทับคนชาติพันธุ์อื่นที่ไม่สะดวกต่อการมีบัตรประชาชนให้กลายเป็นคนอื่น ทว่าพิจารณาในมิติความสัมพันธ์ในพื้นที่เศรษฐกิจและชาติพันธุ์สัมพันธ์แล้ว คนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นคนเชียงของ เพราะทุกคนล้วนมีความสัมพันธ์ภายใต้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ผ่านการซื้อขายแลกเปลี่ยนและความสัมพันธ์ทางเครือญาติในพื้นที่ขอบเขตรัฐชาติสมัยใหม่เช่นเดียวกัน ทั้งนี้คนกลุ่มนี้ได้ดำรงวิถีชีวิตในพื้นที่เชียงของก่อนการเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่อันเป็นชุมชนจินตนาการสร้างขึ้นภายหลัง เป็นลักษณะทางภูมิกายาถูกสร้างขึ้นด้วยความรู้และเทคโนโลยีแผนที่สมัยใหม่นั้นเอง

4. การสร้างอัตลักษณ์ “คนเชียงของ” กับการช่วงชิงพื้นที่การพัฒนา

“เชียงของ” เริ่มปรากฏมากขึ้นในพื้นที่งานวิชาการ และงานสื่อสารมวลชน หลังจากประเทศไทยได้บรรลุข้อตกลงความร่วมมือทางเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (GMS)⁵ ในปี พ.ศ. 2534 โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและมนุษย์ การความร่วมมือทางเศรษฐกิจโดยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทางรถยนต์ ทางรถไฟ ตลอดถึงการพัฒนาระบบขนส่งทางเดินเรือในแม่น้ำโขง นอกจากนี้แล้วยังมีแผนความร่วมมือสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจระหว่างไทย พม่า ลาว และจีน มีแนวคิดที่จะพัฒนาพื้นที่จังหวัดเชียงรายได้จัดตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โดยเชียงของจะถูกพัฒนาให้เป็นนิคมอุตสาหกรรม การเกษตรครบวงจร และอุตสาหกรรมทั่วไป (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547; ชัยพงษ์ สำเนียง, 2557) เชียงของได้ถูกพัฒนาขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ของทุน และรัฐ กลายเป็นจุดยุทธศาสตร์การค้าชายแดน ทำให้ผู้คนมากขึ้นหลายตาพยายามเข้ามาใช้พื้นที่เชียงของ ที่ดินถูกเปลี่ยนไปเป็นของเอกชน ดังงานของนิวัฒน์ ร้อยแก้ว ได้กล่าวว่า นักลงทุนเข้ามาคว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้านจำนวนมาก ส่งผลให้ราคาที่ดินสูงขึ้นอย่างไม่น่าเชื่อ ชาวบ้านตื่นตระหนกกับราคาที่ดินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านพากันขายที่ดินแล้วนำเงินมาซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าและรถยนต์ (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547) การพัฒนาทำให้เกิดการสูญเสียที่ดินของชาวบ้านซึ่งมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับการเกษตร นอกจากนี้แล้วการพัฒนายังได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน เช่น แม่น้ำสม⁶เหือดแห้งมีน้ำน้อย การขึ้นลงของแม่น้ำโขงไม่ปกติ รวมถึงการลดลงของจำนวนปลาบึก (นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, 2547)

จากกระแสการพัฒนาที่ถาโถมเข้ามาในพื้นที่เชียงของทำให้คนในท้องถิ่นและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้พยายามร่วมกันสร้างตัวตนของคนเชียงของขึ้นมาใหม่อีกครั้ง โดยอาศัยลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งสัมพันธ์กับแม่น้ำโขง ความหลากหลายของกลุ่มวัฒนธรรม และความเป็นพื้นที่ชายแดนติดต่อกับ ส.ป.ป.ลาว สะท้อนผ่านการนิยามคำขวัญ“*แอ่วเชียงของ ท่องแดนลาว สาวสวนส้ม ชมปลาบึก*” (ปี 2532) แสดงให้เห็นถึงว่า เชียงของเป็นเมืองท่าทางการค้าและวัฒนธรรม ที่สามารถเชื่อมโยงไปยังประเทศลาวได้ ยังเป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ผ่านภาพแทนของสวนส้มของชุมชนคนลื้อบ้านห้วยเม็งซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีบทบาททางเศรษฐกิจสูงในพื้นที่ และมีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับแม่น้ำโขงซึ่งเป็นแหล่งจับปลาบึกที่สำคัญของโลก แต่เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปก็นำมาซึ่งการปรับคำขวัญเชียง

⁵ โครงการ GMS เป็นความร่วมมือของ 6 ประเทศ คือ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ยูนนาน) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 โดยมีธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB: Asian Development Bank) เป็นผู้สนับสนุนหลัก

⁶ แม่น้ำสมซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขง ไหลจากคอกหลวงลงสู่น้ำโขง

ของจากเดิมมาสู่มิติใหม่ใหม่เป็น “หลวงพ่เพชรคูเมือง ลือเลื่องปลาบึกหาดไคร้ แหล่งผ้าทอน้ำไหล ประตูใหม่อินโดจีน” แสดงให้เห็นว่าเชียงของเป็นเมืองเก่าแก่มีหลวงพ่เพชรเป็นสัญลักษณ์เชิงประวัติศาสตร์ มีมิติทางสังคมวัฒนธรรมที่ผูกพันกับสายน้ำโขง มีความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ที่หลากหลายในพื้นที่ และยังสามารถเชื่อมต่อการค้าการลงทุนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงได้อีกด้วย อันเป็นเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ทางกายภาพของเชียงของ ทั้งนี้แม้คำขวัญทั้ง 2 ช่วงเวลา จะเป็นผลผลิตจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นหลัก แต่ทว่าก็คำขวัญก็เป็นการผลิตความหมายซ้ำและชุดของลักษณะในแต่ละแบบของการก่อรูปของสังคม เพื่อเป็นการยึดเหนี่ยวกันของสมาชิกในพื้นที่นั้นโดยความสัมพันธ์ของพื้นที่ เป็นปฏิบัติการทางสังคมที่ถูกกำหนดให้เกิดขึ้นในพื้นที่ (Lefebvre. 1991 อ้างในจารุวรรณ ขำเพชร, 2555) ที่มีผลต่อการผลิตสร้างอัตลักษณ์ตัวตนของคนเชียงของอีกด้วย

นอกจากคำขวัญแล้วคนในพื้นที่ยังมีความพยายามสร้างภาพตัวแทนของพื้นที่ (Representations of space) เพื่อยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ในการผลิตกับสิ่งอื่นทั้งความรู้ สัญลักษณ์ รหัสและที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ (Lefebvre, 1991 อ้างในจารุวรรณ ขำเพชร, 2555) ผ่านการสร้างพิพิธภัณฑ์ปลาบึกบริเวณริมแม่น้ำโขง การประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีลวง⁷ การจกโก เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำโขง การสร้างอัตลักษณ์การแต่งกายด้วยชุดไทยลื้อและชาติพันธุ์อื่นๆ ในเทศกาลหรือโอกาสสำคัญต่างๆ การรื้อฟื้นการประเพณีสำคัญๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ การจัดงานประกวดธิดาชนเผ่าขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดงานธรรมชาติเพื่อแม่น้ำโขง และการสร้างสัญลักษณ์ตามโคมไพสองส่วข้างทาง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าคนในท้องถิ่นและองค์กรภาครัฐในพื้นที่ที่มีความพยายามที่จะสร้างภาพแทนของความเป็นท้องถิ่น ให้คนนอกพื้นที่ได้รับรู้ถึงความเป็นเชียงของผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ ทั้งนี้ยังมีความพยายามในผลิตชุดความรู้ให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ผ่านการสร้างโฮงเฮียนแม่น้ำโขง และผลักดันให้มีการจัดหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” ในสถานศึกษา ของกลุ่มองค์กรภาคเอกชนและประชาชนในท้องถิ่น อันจะเป็นพลังที่สำคัญที่จะขับเคลื่อนและดำรงอัตลักษณ์ “คนเชียงของ” ต่อไปในอนาคตอีกด้วย

ในช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมามี เชียงของ จึงเป็นพื้นที่ที่จะต้องเผชิญกับอำนาจรัฐส่วนกลางและอำนาจทุนโลกาภิวัตน์ การกำหนดโครงการลงทุนและการพัฒนาที่มาจากส่วนกลางไม่ได้เกิดจากความต้องการของคนท้องถิ่น ดังนั้น “คนเชียงของ” จึงถูกหยิบขึ้นมาใช้แสดงให้เห็นตัวตนคนท้องถิ่นที่บ่งบอกตำแหน่งแห่งที่ สร้างความหมายใหม่ที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลาง ซึ่งสอดคล้อง

⁷ ผีลวง คือผีที่อยู่ในแม่น้ำโขงทำหน้าที่คุ้มครองปลาบึก ก่อนที่จะหาลาต้องมีการเซ่นสรวงบอกกล่าว

กับงานของชยันต์ วรรธนะภูติ ได้กล่าวว่า ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ถูกลงโทษ ละเลย ไม่มีอำนาจ ไม่มีความหมาย เพื่อทำให้กลายเป็นสิ่งที่มีความหมาย ดังนั้นคนเชียงใหม่ ถูกนำมาใช้เพื่อทวงอำนาจการตัดสินใจของคนในท้องถิ่นที่คัดค้านไม่เห็นด้วยกับโครงการพัฒนาซึ่งกำหนดและวางแผนโดยส่วนกลาง (ชยันต์ วรรธนะภูติ, 2549) ซึ่งสอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มท้องถิ่นในพื้นที่เชียงของเกี่ยวกับกรณีการสร้างนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ทุ่งสามหมอน เมื่อปี พ.ศ. 2549 และพื้นที่ป่าชุมชนบุญเรือง ในช่วงต้นปี 2559 ได้สะท้อนว่าชุมชนได้ใช้วาทกรรม “คนเชียงของ” เพื่อต่อรองกับอำนาจรัฐ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับข้าว ป่า และน้ำ เป็นการแสดงตัวตนของคนในพื้นที่ที่มีปัญหาจากการรวมศูนย์อำนาจจากส่วนกลาง สื่อความหมายและบ่งบอกว่าคนเหล่านี้อยู่ในพื้นที่ที่ต่อรองอำนาจ หรือพื้นที่ชายขอบ และทวงถามหาอำนาจของท้องถิ่นที่ถูกถูกลิดรอนไป (ชยันต์ วรรธนะภูติ, 2549)

ฉะนั้นแล้ว “คนเชียงของ” ถูกนิยามขึ้นและใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับการพัฒนาที่กำหนดโดยรัฐส่วนกลางและทุน โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นเชียงของ ปฏิบัติการผ่านพื้นที่ทางสังคม (Thirdspace--Social Space) ซึ่งเกิดจากพื้นที่ทางความคิดของคนในท้องถิ่นที่เกิดจากการตีความ หรือให้ความหมายพื้นที่ทางกายภาพที่คนในท้องถิ่นมองเห็น นำไปสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมที่มีทั้งส่วนที่เป็นความจริงและเพียงจินตนาการอันสลับซับซ้อน มีการช่วงชิง ชัดแย้ง และการแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา (Lefebvre, 1911 อ้างในชยันต์ วรรธนะภูติ, 2549) ซึ่งจากข้างต้นเราจะสังเกตได้ว่าพื้นที่ทางสังคมส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปฏิบัติการของกลุ่มชาติพันธุ์หลัก ได้แก่ คนยวน (คนเมือง) และคนลื้อ ซึ่งเป็นผลมาจากอำนาจทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงทรัพยากร และการเข้าถึงอำนาจทางการเมือง แต่อย่างไรแล้วชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ ในเชียงของก็ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นคนเชียงของ เพราะต่างเป็นผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและการสร้างพื้นที่ที่ต่อรองร่วมกัน ในพื้นที่สำนึกความเป็นเชียงของร่วมกัน

5. บทส่งท้าย

การกำเนิดขึ้นของรัฐชาติสมัยใหม่และการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลได้ก่อให้เกิดการควบคุมประชากรให้อยู่ในพื้นที่ชุมชนจินตนาการภายใต้เส้นแบ่งเขตแดนทำให้การแบ่งความเป็น “เรา” และ “เขา” ภายใต้ความเป็นชาติ การเคลื่อนย้ายผู้คนและสิ่งของไม่ได้เป็นไปอย่างเสรีภายใต้ขอบเขตพรมแดนรัฐซึ่งอยู่เหนือพรมแดนของชาติพันธุ์ ประชากรถูกกำหนดความเป็นพลเมืองผ่านการมีบัตรประจำตัวประชาชน แต่ขณะเดียวกันยังมีกลุ่มคนบางกลุ่มบนพื้นที่สูงและห่างไกล ไม่มีบัตรซึ่งแสดงความเป็นพลเมืองของรัฐ

แต่เขาเหล่านั้นได้อาศัยอยู่ในพื้นที่และทำคุณประโยชน์มากมายให้เชียงใหม่ ตั้งแต่ก่อนเกิดรัฐชาติสมัยใหม่ แต่ทำไมเขาเหล่านั้นกลับไม่มีสิทธิในความเป็นพลเมืองของเชียงใหม่

ความเป็น “คนเชียงใหม่” จึงควรจะเป็นภาพแทนของคนหลากหลายชาติพันธุ์ที่อาศัยและมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ชายแดนติดกับประเทศลาว มีวัฒนธรรมประเพณีที่สัมพันธ์กับแม่น้ำโขง ซึ่งใช้แสดงให้เห็นตัวตนคนท้องถิ่นที่บ่งบอกตำแหน่งแห่งที่สื่อความหมายและบ่งบอกว่าเขาเหล่านี้เป็นคนในพื้นที่

การสร้างตัวตน “คนเชียงใหม่” ไม่อาจจะนิยามได้จากภายในหรือภายนอกเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่หากเกิดขึ้นจากการปะทะประสานระหว่างกระแสการพัฒนาจากภายนอก และการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของความเป็นเชียงใหม่ผ่านพื้นที่ทางสังคมต่างๆ “คนเชียงใหม่” จึงเป็นวาทกรรมที่ถูกสร้างเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการต่อรองกับกระแสการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วโดยคนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสำนึกความเป็นท้องถิ่น เพื่อให้ “คนเชียงใหม่” สามารถเรียกร้องการคืนอำนาจและต่อรองกับอำนาจในบริบทต่างๆ มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ การนิยามตัวตนของ “คนเมือง” ในงานของชยันต์ วรรธนะภูติ (ชยันต์ วรรธนะภูติ, 2549)

ดังนั้นแล้วหากตั้งคำถามว่า “ใครคือคนเชียงใหม่?” เราก็คงไม่อาจหาคำตอบได้จริงๆ ว่าใครคือคนเชียงใหม่ แต่ทว่าอาจนิยามได้ว่า “คนเชียงใหม่” คือ กลุ่มคนที่มีสำนึกเรื่องของพื้นที่ มีอัตลักษณ์ที่แตกต่าง มีวัฒนธรรมหลากหลาย สัมพันธ์และอยู่รวมกันด้วยสำนึกความเป็นท้องถิ่น ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในพื้นที่

บรรณานุกรม

- จามะรี เชียงทอง. (2551). การเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาในเชียงใหม่. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จารุวรรณ ขำเพชร. (2555). พื้นที่เมืองและชีวิตของคนในซอยคาวบอย. ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา ศิลปวัฒนธรรมวิจัย. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชัยนต์ วรรณะภูติ. (2549). "คนเมือง" : ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง. ใน อานันท์ กาญจนพันธ์, อยู่ชายขอบ มองลวดคางมู รวบรวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ฉลาดชาย รมิตานนท์ (หน้า 33-73). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ชัยพงษ์ สำเนียง. (2557). ความสัมพันธ์ไร้พรมแดน: การจัดการทรัพยากรสองริมฝั่งโขงของชาว เชียงแสน- เชียงของ และต้นฝิ่งห้วยทราย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เดลินิวส์. (31 ตุลาคม 2557). คนเชียงใหม่พร้อมรับเขตเศรษฐกิจพิเศษ. เข้าถึงได้จาก เดลินิวส์: <http://www.dailynews.co.th/politics/277868>
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2556). กำเนิดสยามจากแผนที่: ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ อ่าน.
- นิติ ภาวครพันธ์. (2558). ชวนถก ชาติและชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- นิวัฒน์ ร้อยแก้ว และคณะ. (2547). เชียงของ เวียงแก่น: พัฒนาการของสังคมชายขอบจากอดีตสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เบน แอนเดอร์สัน. (2557). ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2557). กระบวนทัศน์การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง : ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2557, 219-242.
- พรหม จักรส. (18 กุมภาพันธ์ 2559). ประวัติความเป็นมาของบ้านทุ่งอ่าง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย. (วสันต์ สรรพสุข, ผู้สัมภาษณ์)
- พิพัฒน์ ธนาภิจ. (2552). วาทกรรมว่าด้วยปลาบึกในเชียงใหม่ : การต่อรองการพัฒนาของชาวบ้านในลุ่มน้ำโขง. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สงวน โชติสุขรัตน์. (2552). ตำนานเมืองเหนือ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.

สร้อยดี อ่องสกุล. (2544). ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

โสภิตา วีรกุลเทวัญ. (2548). เชียงของ : ชชาติพันธุ์และการค้าที่ชายแดน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ศศิภา คำกำ. (2557). เชียงของในความหมายใหม่: กระบวนการสลายเส้นแบ่งและสร้างเส้นแบ่งของคน เชียงของท่ามกลาง การพัฒนาในระดับภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. การประชุมวิชาการระดับนานาชาติ “สังคมเปลี่ยนผ่าน/เปลี่ยนผ่านสังคม : 50 ปี สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่” 15-16 กุมภาพันธ์ 2557 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วรารุณ ศรีโสภาค. (2538). ชุมชนโบราณที่มีคู-คันดินล้อมรอบในลุ่มน้ำแม่อิง : การศึกษาเชิงภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและความสัมพันธ์ในระบบโครงสร้างสังคมเมือง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาคโบราณคดี. นครปฐม : บัณฑิตวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร

วีระศักดิ์ แซ่เห่อ. (5 กุมภาพันธ์ 2559). ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของบ้านทุ่งน่าน้อย. (วสันต์ สรรพสุข, ผู้สัมภาษณ์)

นิติ ภาวครพันธุ์. (2558). ชวนถก ชชาติและชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.

เกรียงศักดิ์ รอดเดช. (2551). สิ่งจูงใจต่อการตัดสินใจปลูกยางพาราของเกษตรกร อำเภอเชียงของ จังหวัด เชียงราย. วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ยศ สันตสมบัติ. (2548). อำนาจ พื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ประสิทธิ์ ลิ้มปรีชา. (2555). ทฤษฎีชาติพันธุ์สัมพันธ์ รวมบทความทางทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์เชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ การจัดองค์ประกอบความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์และรัฐประชาชาติ. เชียงใหม่: ศูนย์ชาติพันธุ์ศึกษาและการพัฒนา